

Kitap İncelemesi

KÜRŞAD ZORLU – BÜYÜK BOZKIRIN YÜKSELİŞİ NAZARBAYEV LİDERLİĞİ

Ankara: Kripto Yayınları, 2019, (Birinci Baskı).

Eser ve Yazar Hakkında

Kürşad Zorlu, 1977 yılında Yozgat'ın Yerköy ilçesinde doğmuştur. 1998 yılında Selçuk Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun olmuş ve aynı dalda yüksek lisans yapmıştır. 2009 yılında “Örgütlerin Demokratik Yönetim Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar ve Bir Uygulama” adlı tezi ile doktora derecesi almıştır. 2010 yılında Ahi Evran Üniversitesi İşletme Bölümünde yardımcı doçent olarak göreve başlamıştır. 2013 yılında ABD’de South Carolina Üniversitesinde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. Yönetim ve strateji alanında doçent unvanı almıştır. Liderlik konusunda akademik çalışmaları olan Zorlu, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde profesör ve Yönetim Bilimleri Ana Bilim Dalı Başkanı olmuştur. Kasım 2019’da Yozgat Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı olarak atanmıştır.

“Büyük Bozkır’ın Yükselişi Nazarbayev Liderliği” kitabı, Zorlu’nun liderlik üzerine yaptığı çalışmalar ekseninde Kazakistan’ın gelişim ivmesini göstermekte ve Türk dünyasına örnek bir model olarak sunmaktadır. Çalışmada, Nazarbayev’in liderlik parametrelerinden hangilerini gösterdiği test edilmiş ve literatüre ‘Nazarbayev Liderliği’ kavramı kazandırılmayı hedeflenmiştir. Kazakistan’ın ve Türk dünyasının Sovyetler döneminde yaşadığı sıkıntılara yer veren yazar, bu sorunların nasıl çözümlendiğini genel olarak Türk dünyasındaki ilerlemelerde özel olarak da Kazakistan’ın gelişiminde göstermeye çalışmıştır.

Büyük Bozkır’ın Yükselişi Nazarbayev Liderliği

Yönetim ve strateji alanı profesörü olarak görev yapan Zorlu, liderlik türlerini açıkladığı kitabında stratejik liderlik olarak nitelendirdiği ‘Nazarbayev Liderliği’ olarak kavramsallaştırdığı liderlik olgusuna odaklanmıştır. Ön sözde, “ortaklaştırıcı rol model eksikliği” ve liderlik hususunda Türk dünyasındaki kuramsal noksanlığı doldurmak amacıyla eserini kaleme alma nedenini açıklamıştır. Türk dünyasının kalbi olan Büyük Bozkır’ın anlam ve önemine dikkat çekmeye, bu bozkırda fiilen liderlik yapan Nazarbayev’in üstlendiği rolü anlatmaya çalışmıştır. Bununla beraber,

Kazakistan'ı ve Büyük Bozkır'ı tanıtmayı da hedeflemiş, gerek seyahatlerinde gerekse diyaloglarıyla bu coğrafyayı, kültürü, ideali okurun dimağında canlandırmaya çalışmıştır.

Zorlu, tarihin ilk zamanlarından itibaren lidere nasıl ihtiyaç duyulduğunu vurgulamış ve günümüzde kamu/ özel sektör ayrımı olmadan bu ihtiyacın hâlâ devam ettiğini belirtmiştir. Liderliğin sadece yönetmekle sınırlanmayacağını, liderin nasıl olması gerektiğine dair tarih boyunca yapılan tartışmalara da yer vermiştir. Az rastlanan liderlik özelliklerinin, “kişisel özellikler, davranışlar ve duruma göre değişen yaklaşımlar” ile ilgili olarak sıralamıştır. Liderlik ile yöneticiliğin farklı olduğunu vurgulayan yazar, her yöneticinin lider olamayacağını ve liderin bir otoriteye sahip olmasının lüzumlu olmadığına dikkat çekmiştir. Nazarbayev'e göre, liderlik-politikacılık ayrımı olarak nitelendirilen dualitede, lideri ayıran nokta, kritik bir zamanda ortaya çıkarak devletin çıkarlarını gerçekleştirmesidir. ‘Nazarbayev Liderliği’nde siyasi istikrar hedef olarak kabul edilmiş, “kurumlar ve zihinler inşa etmek” ve bağımsızlık öncesi dönemdeki otoriter yönetsel tarzdan memleketi kurtarmak olarak gösterilmiştir. Ayrıca, SSCB'den ayrılan Kazakistan için ülkenin sosyal, siyasi ve ekonomik sorunlarının yanı sıra dışarıdan nasıl görüldüğünü anlatarak ‘Nazarbayev Liderliği’ nin ülke için ne kadar elzem olduğuna dikkat çekmiştir.

Doğu ile Batı arasında etkileşim merkezi olan Kazakistan, yüz ölçümü bakımından dünyada ilk on arasında yer almanın yanı sıra zengin yer altı kaynaklarına da sahip bir ülkedir. Sadece komşusu olan Çin ve Rusya'nın değil, ABD ve Avrupa'daki aktörlerin de ülkeye dış yatırım oranları yüksektir. Ülke içinde milli unsurlara dayalı bilinç aşılama, modernleşme hareketleri sürerken küresel arenada da nükleer silahsızlanma, terörizm hususunda önemli adımlar atılmış ve atılmaya da devam etmektedir. Bunlar gerçekleşirken liderliğe, ülkenin avantajlarını ve dezavantajlarını yönetebilmek için lüzumlu bir kohezyon görevi verildiğinin altı çizilmiştir. Liderlik dönemi politikaları ve görevi bırakma kararı “...liderlik bir yönüyle fikir, karar ve eylemlerden oluşan parçaların tümüdür” ifadelerinin neticesi olmuştur.

Eser, “Nasıl Bir Liderlik Modeli”, “Sıradanlığın Ötesinde Adımlar Büyük Bozkır Liderliği” ve “Nazarbayev'in Liderlik Algısına Yönelik Bir Araştırma” olmak üzere üç bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde, ‘Nazarbayev Liderliği’ nin kuramsal çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde, Kazakistan'ın hangi süreçlerden geçtiği gösterilmeye çalışılarak ilk bölümde verilen teorik perspektif somut örneklerle pekiştirilmeye çalışılmıştır. Son bölüm olan yöntem bölümünde sosyal medyada yapılan anket çalışmalarına yer verilmiştir.

Liderliğin tam ve kesin bir formülü olmadığını kabul ederek başlayan yazar, literatürde birçok liderlik tanımı olduğunu belirtmiştir. Koçel'e göre, "bir grubun veya bireyin hedeflerini yerine getirmek üzere, belirli koşullar altında diğer kişilerin yürüttüğü faaliyetlere tesir etme ve bu faaliyetlerin yönlendirilme sürecidir." Liderin yönlendiren olduğunu belirtirken liderliğin de yönlendirme aracı olduğunu ifade etmiştir. Karakter ve davranışlara odaklanan ilk liderlik teorilerini ve koşulları öne çıkaran güncel liderlik teorilerini kuramsal çerçevede çizmiştir. Nazarbayev'in kişiliğinin ve duruma göre şekillenen politikaları incelendiğinde ilk liderlik teorileri ve güncel liderlik teorilerine göre 'Nazarbayev Liderliği'nin uyumlu olduğu sonucuna varılmıştır.

Zorlu, zamanın ruhuna hitap eden güçlü bir liderlik becerisi olan liderlerin, milletlerin geleceğini çizmede önemli roller oynadığını kabul etmiştir. Simbiyotik liderlik ise toplumun içindeki farklı unsurların bir arada huzur içinde yaşayarak toplumun gelişimine katkı sağlaması olarak açıklanmıştır. Nazarbayev, etkili parti ve sivil kuruluşların düşüncelerine değer vererek ülkedeki farklı dini ve etnik grupların gerilimlerden uzak yaşamaları için gerekli zemini oluşturmuştur. Bunu da ortak amaç göstererek vatandaşlık bilinci ve demokrasi yoluyla sağlamış, bu süreçte danışma işlevi gören "Kazakistan Halk Asamblesi"ni kurmuştur. Karizmatik liderlik Weber'e göre, kritik dönemlerde liderin insiyatif olarak krizi çözmesi olarak ifade edilmektedir. Conger ve Kanunga da karizmatik liderliğin "hassasiyet, stratejik vizyon, kitlelerin ihtiyaçlarına hassasiyet, kişisel risk alabilmek ve sıradan olmayan davranış" olduğunu iddia etmiştir.

Zorlu da bu özelliklerin Nazarbayev'in politikalarında görüldüğünü belirtmiştir. Özellikle de Komünist Parti döneminde Kazaklara yapılan baskıya karşı durması, Avrupa'ya göre bir tavır belirlemekten ve konumlanmaktan ziyade Avrasya Birliği, Orta Asya Devletler Birliği ve Türk Konseyi gibi farklı ve ayrıcalıklı girişimlerde bulunmuştur. Öğrenen liderlikte, "bilgi, beceri, tutum takımı ile örgütsel kümelenmenin belirli bir kısmına öncülük ederek mükemmelle ulaşmak" hedef olarak gösterilmiştir. ABD Başkanı G. Bush'la diyalogların birinde kendisinin metalürji mühendisi olduğunu ancak hayatı anlamak için ekonominin her alanına vakıf olmanın gerektiğini belirtmiştir. Ülkesindeki köklü reformları gerçekleştirirken Singapur, Güney Kore, Malezya, ABD ve Türkiye'den ilham almıştır. İnsan kaynaklarına, genç nüfusa ve hızlı kararlar alabilen mekanizmalara öncelik vermiştir.

Dönüştürücü liderlikte, değişimin kodları lider tarafından güven esasına dayalı bir şekilde oluşturulmaktadır. Nazarbayev için de dönüştürücü liderlik ideoloji, kültür, ekonomi ve devlet sisteminde ön plana çıkmıştır. Bu da

Sovyetler sonrası dönemde Nazarbayev'in girişimlerinde izlenmiştir. Vizyoner liderlikte gelecek tasavvurlarının güçlülüğü esastır. Kazakistan için önerilen “2030” ve “2050” stratejileri, Şangay İşbirliği Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu, Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Teşkilatı, Avrasya Ekonomik Birliği, Türk Konseyi gibi öncülük ettiği AGİT, İslam Birliği Teşkilatının dönem başkanlığı yapması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Geçici üyeliği, nükleer silahsızlanma konusundaki girişimleri vizyoner liderlik örnekleridir. Sürdürülebilir liderlik, imkânlarla her zaman daha iyisine ulaşmayı hedeflemektedir. Nazarbayev tarafından ülkenin siyasal alanı dengede tutabilmek için gösterdiği çaba; cumhurbaşkanlığı, parlamento ve bakanlar kurulu arasında yetki alanını belirli periyodlarla değiştirmesinde, yatırım ve kalkınma hamlelerinde ve son süreçte görevini bırakmasında açık bir şekilde görülmüştür. Nazarbayev “kalkınmanın Kazak yolu”nu gerçekleştirmek için pazar ekonomisi, totaliter ideolojinin kalkması ve kurumların modernizesi olmak üzere üç unsura işaret etmiştir. Ayrıca, gençliğin önemine de belirgin bir biçimde vurgu yapmıştır. Kazakistan'ın bağımsızlığı kazandığı döneme liderlik eden ve köklü reformlar gerçekleştiren Nazarbayev, liderlik modellerinden simbiyotik, karizmatik, vizyoner, dönüştürücü, sürdürülebilir, öğrenen liderlik özelliklerini göstermiştir.

İkinci bölümde, son 30 yılda Bozkır'ın önemli bir parçası olan Kazakistan'ın siyasal, ekonomik, sosyal anlamda önemli ilerlemelerine yer verilmiştir. İnsan ve kültürün karşılıklı olarak birbirlerini şekillendirmesine atf yapılmıştır. Bireyciliğe düşmeden insan hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Nazarbayev'in yönetim anlayışında, “Kazak milli kimliği ve Büyük Bozkır anlayışı” önemli yer tutmuştur. Geleneğin ve modernitenin iç içe geçtiği bu durum Nevruz ve yeni yıl kutlamalarında görülmüştür. Kültürel gelişim de siyaset ve ekonomi alanlarında olduğu gibi toplumun faydası gözetilerek yapılmıştır. Zorlu, Hofstede'in kültürün davranışları nasıl etkilediğini test ettiği çalışmasında Kazakistan adına “ortaklaşa davranışçılığın ve güç mesafesinin yüksekliği, belirsizliğe toleransın düşüklüğü ve uzun döneme yönelme eğiliminin yüksek olabileceği” sonucuna varmıştır. Kazakistan ilişkilerini sürdürürken “bir büyük ağabeyi” diğeriyle değiştirmek değil, masada eşit olarak var olmayı, karşılıklı anlayışla ve ekonomik alanlarda başlayan ilişkileri siyasal birliktelilere dönüştürmeyi kendine düstur edinmiştir.

“Büyük Bozkır” ideali Kıpçak merkezli Türk dilini konuşan insanların yaşadığı bölgeyi kapsamaktadır. Buradan hareketle, Sakalar, Hunlar, Göktürkler, Uygurlar'ı içine alan tarih, coğrafi, kültürel bir yaklaşım olarak ele alınmıştır. Nazarbayev yazdığı eserlerle ulusuna salt sözlü seslenmemiş, yaptıklarıyla beraber neden yaptığını “Manevi Yenilenme”, “Büyük Bozkırın 7 Özelliği” adlı eserlerinde de anlatarak siyasal iletişim yoluna da önem

vermiştir. “Kültürel Miras” ve “Bolaşak” gibi milli projelerinde salt Kazakistan’a milli bilinci aşlamak değil, tüm Türklere tarihini hatırlatmak amaçlanmıştır. Türkistan şehrini eyalet haline getirmiştir. Türk Dili Konuşan Liderler Zirvesine verdiği destek, Türk Konseyi, Türksoy, TÜRKPA ve Türk Akademisi öncülüğünü yaptığı kurumlar da idealinin ürünleri olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye ve Rusya arasındaki krizde, Astana’da arabuluculuk rollerini üstlenmiştir. Başkenti taşıması, yönetimi bırakması, gençleri desteklemesi ‘Nazarbayev Liderliği’ nin sonuçları olarak değerlendirilmiştir.

Nazarbayev, köklerinin tarihiyle milli uyanışı amaçlarken diğerini de anlamayı hedeflemiştir. Batı ile Doğu arasındaki rolün bilincinde ne Batı’nın kendi demokratik yorumu ne de Doğu’nun otoriterliğini alma niyetinde olmuştur. Kültürün maddi ve manevi unsurlarını bütüncül olarak ele alma gerekliliğini savunmuştur. Sovyetler dönemi sonrasında İslami duyarlılığın artışını desteklerken kültürel değerlere aykırı ithal din anlayışına, radikalizm, teröriste karşı çıkmış, söylemlerinde bunlarla mücadele edilmesi gerektiğini biteviye tekrarlamıştır. Analitik bir yaklaşımla, İslam İşbirliği Teşkilatının ilk 15’i ile G20’ye benzer bilimsel, ekonomik ve teknoloji temelli bir örgütlenme kurulmasını önermiştir. Coğrafya ve demografik yapısı itibarıyla farklı etnik ve dini gruplara sahip olan Kazakistan herhangi bir dış gücün bu unsurlar üzerinde tahakküm kurmasını istememiş buna karşın kendi inançlarını bozkır kültürünün bütünleştirici unsuruyla yaşamalarına destek vermiştir. Nazarbayev, “yenileşme, modernleşme, dönüşüm ve milli gelecek tasavvuru” doğrultusunda ilerlemeyi hedeflemiştir. Bu hedefler gerçekleştirildiğinde evrensel bir model olacağını öne süren Zorlu, Nazarbayev’i “Hedefleriyle Büyüyen Lider” olarak nitelendirmiştir.

Yöntem bölümü olan son bölümde, Nazarbayev’in ülkesinin sınırlarını aşan bir lider olduğu ve Türkiye’de liderliğinin nasıl algılandığı üzerinedir. Kartopu metoduyla 1160 sosyal medya kullanıcısı üzerinden cinsiyet, medeni durumu ve daha önce Kazakistan’da bulunup bulunmama demografik özelliklerine göre çalışma düzenlenmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenler IBM, SPSS, AMOS 2.0 istatistik programından yararlanılmıştır. Sürdürülebilir, karizmatik, dönüşümcü, öğrenen, vizyoner, simbiyotik liderlik düzeyi olmak üzere altı değişken kullanılmıştır. Squarred Multiple Correlations (R2)’a göre %81 ile sürdürülebilir liderlik, %70 karizmatik liderlik, %75 dönüşümcü liderlik, %70 öğrenen liderlik, %84 vizyoner liderlik ve %31 ile simbiyotik liderlik sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sebeple Nazarbayev için sürdürülebilir liderlik en fazla kabul görürken simbiyotik liderlik özelliklerinin de en düşük olduğu sonucuna varılmıştır.

Genel Deęerlendirme

Liderliğin kavramsal çerçevesini çizen Zorlu, Kazakistan üzerinde gelecek tasavvuru ve politikalarıyla ÷lkeye yön veren Nazarbayev'in biyografisine de yer vermiştir. Ülkenin gelişim evrelerini anlatarak çalışmasında teorik ve pratik çerçeveyi birlikte ele alarak incelemiştir. Zorlu, kritik bir dönem olan Soęuk Savaş sonrası süreçte ÷lke içinde ve küreselde gelişmeleri göz önüne alarak Kazakistan'ın gelişiminde Nazarbayev'in politika üretmesi ve uygulamasının payının büyük olduğu çıkarımına varmıştır. Kapsayıcı ve gelişmeye her zaman açık 'Nazarbayev Liderliği' kavramını literatüre kazandırmayı hedeflemiştir. Zorlu her ne kadar nicel çalışmasında Türkiye'deki 'Nazarbayev Liderliği'ni anlamak adına anket çalışması yürütse de, salt Türkiye'den Kazakistan'ın nasıl görüldüğüyle yetinmemiş, Kazakistan'daki sorunları Kazakistan merkezli bir bakış açısıyla verebilmiştir.

Kazakistan'ın Sovyetler dönemi ve sonrasını karşılaştırarak incelemesi, Kazakistan'ın dışarıyı nasıl algıladığı ve algılandığına yer vermesi çalışmaya nitelik ve farklı boyutlar kazandırmıştır. Ayrıca, uluslararası ilişkiler analiz düzeylerinden biri olan ulus devlet düzeyiyle bakılmakla yetinilmemiş, sistem düzeyinde de incelenmiştir. Zorlu, literatür taraması, söylem analizi, alan çalışması ve istatistik tekniklerinden yararlanmış, nitel ve nicel yöntemleri bir arada kullanarak karma bir metodla 'Nazarbayev Liderliği'ni test etmiştir. Ayrıca, çalışmanın odak noktasından biri olan Kazakistan Türk dünyası hakkında okuyucunun farkındalığının artmasını hedeflemiştir.

Arş. Gör. Ranuna İktime GÜN

Yozgat Bozok Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi